

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА НАЛЕЖНІ, БЕЗПЕЧНІ І ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ У СВІТЛІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОВОГО АУТОПОЕЗИСУ

Козлов О. С.

Метою статті є уточнення поняття «конституційне право на належні, безпечні і здорові умови праці», виявлення проблем недостатньої ефективності механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці в Україні у світлі теорії аутопоезису, розроблення пропозицій щодо вдосконалення конституційних засад, законодавства про охорону праці, які регулюють трудові відносини у сфері реалізації та захисту права на належні безпечні і здорові умови праці.

Досліджено змістове наповнення конституційного права на належні безпечні й здорові умови праці. Виявлено деякі проблеми недостатньої дієвості й ефективності механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці.

Встановлено, що з урахуванням вибору Урядом ризикорієнтованого підходу щодо створення сучасної прогресивної системи управління безпекою праці й охороною здоров'я є недостатнім лише проголошення в статті 43 Конституції України права кожного на належні безпечні й здорові умови праці. Запропоновано в частині 4 статті 43 Конституції України передбачити, що це право забезпечується створенням загальнодержавної системи управління безпекою праці й охороною здоров'я, що базується на принципах превентивності та управління професійними ризиками.

Аргументовано, що нині Державна Служба з питань праці й Фонд соціального страхування не функціонують ефективно у сфері профілактики виробничого травматизму, професійної захворюваності та проявів професійних ризиків на виробництві. Внесено пропозицію змінити пріоритети фінансування заходів Фондом соціального страхування в бік превентивних у сфері охорони праці й загальнообов'язкового державного соціального страхування поступово, збільшуючи відсоток коштів із року в рік.

Ключові слова: належні безпечні і здорові умови праці, система управління безпекою праці й охороною здоров'я, професійний ризик, аутопоезис.

Kozlov O. S. Some problems of ensuring the constitutional right to proper, safe and healthy working conditions in the light of the concept of legal autopoiesis

The aim of the article is to clarify the concept of "constitutional right to appropriate, safe and

healthy working conditions", to identify problems of insufficient effectiveness of the mechanism for ensuring the constitutional right to appropriate safe and healthy working conditions in Ukraine in the light of autopoiesis theory, to develop proposals for improving the constitutional framework, legislation on labor protection, regulating labor relations.

The content of the constitutional right to proper safe and healthy working conditions is investigated. Some problems of insufficient efficiency and effectiveness of the mechanism for ensuring the constitutional right to proper safe and healthy working conditions are identified.

It is established that taking into account the Government's choice of a risk-based approach to creating a modern progressive system of occupational safety and health management, today it is not enough just to proclaim in Article 43 of the Constitution of Ukraine the right of everyone to appropriate, safe and healthy working conditions. It is proposed in part 4 of Article 43 of the Constitution of Ukraine to provide that this right is ensured by the creation of a national system of occupational safety and health management, which is based on the principles of prevention.

It is argued that at present the State Labor Service and the Social Insurance Fund do not function effectively in the field of prevention of occupational injuries, occupational morbidity and manifestations of occupational risks in the workplace. A proposal was made to change the priorities of financing activities by the Social Insurance Fund in the direction of preventive measures in the field of labor protection and mandatory state social insurance gradually.

Key words: proper safe and healthy working conditions, occupational safety and health management system, occupational risk, autopoiesis.

Постановка проблеми та її актуальність. У статті 3 Основного Закону України, що посідає головне місце в системі національного законодавства, закріплена широка система прав людини, зокрема її права на життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку. Ці права, як

і сама людина, законодавцем визнано найвищою соціальною цінністю на вищому конституційному рівні. Також варто зауважити, що вкрай важливим є закріплення у статті 3 Конституції України базового принципу державотворення, який полягає в тому, що права і свободи людини та їхні гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Зазначені конституційні положення, на наш погляд, цілком і повністю відповідають положенням сучасної теорії правового аутопоезису, за якою в центр права (яке розглядається як складна нелінійна система, що здатна до саморозвитку) поставлена єдність прав і обов'язків суб'єктів права [2], насамперед людини. Теорія правового аутопоезису суттєво впливає і на вибір методологічного інструментарію цього дослідження.

Серед конституційних прав людини законодавець передбачив право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці, закріплене у ст. 43 Основного Закону України. Проте недостатньо лише задекларувати важливі права людини і громадянина, необхідно на національному, галузевому і виробничому рівні безпосередньо і постійно поліпшувати стан охорони праці, здійснювати профілактичні заходи через ефективну систему управління безпекою праці й охороною здоров'я працюючих, в основу якої повинен бути закладений дієвий правовий механізм.

Наразі на рівні держави одним з основних показників стану забезпечення охорони праці або безпечних і здорових умов праці є рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності. За даними «МЦФЕР-Україна» за 2020 рік зареєстровано 6 646 потерпілих від нещасних випадків/гострих професійних захворювань на виробництві, на яких складено акти за формою Н-1/П, пов'язані з виробництвом. 393 випадки були смертельними. Порівняно з минулим роком кількість страхових нещасних випадків збільшилась на 51,3% (у 2019 р. зафіксовано 4394 таких випадків), кількість смертельно травмованих осіб зменшилась на 4,1% (з 410 до 393) [3]. Найбільш травмонебезпечною галуззю у 2020 році стала охорона здоров'я - 3238 травмованих осіб, що становить 48,7% від загальної кількості травмованих по Україні. Кількість страхових нещасних випадків у цій галузі порівняно з 2019 роком збільшилась у 13,3 рази (з 243 до 3238 осіб). Кількість страхових нещасних випадків зі смертельним наслідком збільшилась у 13,6 рази (з 5 до 68 осіб) [4].

Незадовільний стан забезпечення конституційного права на безпечні і здорові умови праці в нашій державі як важливий фактор за зазначе-

ним вище конституційним принципом державотворення повинен впливати на визначення змісту і спрямованості подальшої діяльності держави на короткостроковий і довгостроковий періоди. Однак наразі в країні ще й досі не прийнята нова Загальнодержавна соціальна програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на короткостроковий п'ятирічний період, починаючи вже з наступного 2022 року. Нині продовжує бути чинною Загальнодержавна соціальна програма поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки [5], яка не враховує новий небезпечний фактор для життя і здоров'я людини, пов'язаний з пандемією коронавірусної хвороби (COVID-19), спричиненої SARS-CoV-2. Зазначена Програма не враховує положення прийнятої 12.12.2018 р. Урядом нової Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні [6], метою якої є створення національної системи запобігання виробничим ризикам для забезпечення ефективної реалізації права працівників на безпечні та здорові умови праці.

Отже, проблематика нормативно-правового, інституційно-функціонального, процесуально-правового забезпечення безпеки праці (яка, на наш погляд, може розглядатися і в значенні конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці, враховуючи її поліфункціональний і багатоаспектний характер [7, с. 42]) у сфері юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці зумовлює актуальність та своєчасність цього дослідження у світлі концепції правового аутопоезису. Адже саме концепція правового аутопоезису є відповіддю на складноструктуровані проблемні питання правової дійсності сучасності, а сучасний світ потребує нового образу мислення, нової раціональності, яка відповідає постійній динаміці системи права, що безперервно змінюється та ускладнюється [8, с. 44].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні питання правового забезпечення, реалізації та захисту конституційного права на належні, безпечні і здорові умови праці, побудови ризикорієнтованої системи управління безпекою праці й охороною здоров'я тощо знайшли своє відбиття в наукових доробках учених-правознавців, таких як Л.П. Амелічева [9], Е.В. Гаврилов [10], Р.Т. Чернега [11], О.В. Шрамко [12], О.А. Яковлєв [13] та ін. Не применшуючи цінності вказаних наукових доробків, варто зауважити, що в сучасних умовах пандемії коронавірусної хвороби

(COVID-19), спричиненої SARS-CoV-2, стрімкого погіршення стану забезпечення безпечних і здорових умов праці працівників у країні й одночасного устремління Уряду щодо створення національної системи запобігання професійним ризикам, на жаль, комплексно не досліджувалася проблематика ефективності та дієвості механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці в Україні. Також бажано вказати, що проведення дослідження зазначеного наукового завдання під впливом концепції аутопоезису є експериментальним з погляду методології трудового права. Викладене ще раз підкреслює необхідність і неординарність проведення цього дослідження.

Метою статті є уточнення поняття «конституційне право на належні, безпечні і здорові умови праці», виявлення проблем недостатньої ефективності механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці в Україні у світлі теорії аутопоезису, розроблення пропозицій щодо вдосконалення конституційних засад, законодавства про охорону праці, які регулюють трудові відносини у сфері реалізації та захисту права на належні безпечні і здорові умови праці.

Виклад основного матеріалу. У радянський період змістовна характеристика конституційного права на належні, безпечні і здорові умови праці проводилася С.А. Голощаповим у монографічному виданні «Правові питання охорони праці в СРСР» (1982 р.). Зазначений вчений зауважує, з чим цілком погоджується і автор статті, що це право є загальним суб'єктивним правом, виступає як відношення між громадянином і державою, що виникло з факту проголошення державою в Конституції цього права. Суб'єктами цих відносин виступають, з одного боку, усі й кожний громадянин, а з іншого - держава як така. С.А. Голощапов стверджує, що, надаючи громадянину право на здорові й безпечні умови праці, держава взяла на себе обов'язок забезпечити його реально такими умовами. Але цей обов'язок має загальний характер і полягає в проведенні таких заходів, які забезпечували б реалізацію права на здорові й безпечні умови праці [14, с. 162-163]. На думку В.А. Патюліна, такий обов'язок правильно тлумачити як обов'язок держави в законодавчому порядку закріпити: а) юридичні норми, що визначають умови та порядок реалізації конституційного права громадян на здорові й безпечні умови праці; б) юридичні засоби його охорони; в) юридичні засоби захисту цього права у випадку його

порушення; г) правові норми, що регламентують порядок дій державних органів, громадських організацій й окремих громадян щодо захисту порушеного права [15, с. 210-211].

Ураховуючи сучасні реалії державотворення, зокрема, пріоритетні напрями соціальної політики України у сфері охорони праці [16], Цілі сталого розвитку України [17], урядову Концепцію реформування системи управління охороною праці за ризикоорієнтованим підходом, метою якої є імплементація Директиви ЄЕС 89/391 щодо проведення заходів з метою поліпшення безпеки і захисту здоров'я працівників під час роботи від 12.06.1989 р. [18] (далі - Директива ЄЕС 89/391), можна розвинути далі думку В.А. Патюліна. Вказаний обов'язок наразі можна тлумачити ще й як обов'язок держави в законодавчому порядку закріпити юридичні норми щодо посилення профілактики безпеки праці (або щодо встановлення більш ефективних превентивних заходів в сфері безпеки праці).

Беручи за основу структуру правового механізму забезпечення безпеки праці, запропоновану Л.П. Амелічевою в монографічному виданні «Забезпечення безпеки праці як умови трудового договору» (2010 р.), яка складається з таких елементів, як: 1) нормативно-правове забезпечення безпеки праці, 2) інституційно-функціональне забезпечення безпеки праці, 3) процесуально-правове забезпечення безпеки праці, 4) юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону праці [7, с. 69], далі в дослідженні необхідно виявити деякі проблеми недостатньої дієвості та ефективності елементів механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні й здорові умови праці та розробити шляхи щодо їх вирішення.

1. Нормативно-правове забезпечення належних безпечних і здорових умов праці. З урахуванням вибору Урядом ризикорієнтованого підходу щодо створення сучасної прогресивної системи управління охороною праці (або системи управління безпекою праці і охороною здоров'я, якщо користуватися термінологією відповідних документів розвинутих країн), на наш погляд, є недостатнім лише проголошення в ст. 43 Конституції України права кожного на належні безпечні і здорові умови праці. Необхідно редакцію ч. 4 ст. 43 Конституції України викласти в такій редакції:

«Кожен має право на належні безпечні і здорові умови праці. Це право забезпечується створенням загальнодержавної системи управління

безпекою праці та охороною здоров'я, що базується на принципах превентивності та управління професійними ризиками, з метою попередження та зменшення нещасних випадків та професійних захворювань на робочому місці».

Наразі також треба критично віднестися і до чинних положень Закону України «Про охорону праці» від 14.10.1992 р. № 2694-XII [19], в якому законодавець жодного разу не використовує терміни «принцип превентивності», «ризик», «професійний ризик», «ризикоорієнтований підхід» тощо. На наш погляд, слід розробити новий закон «Про безпеку праці», який буде гармонізований із рамковою Директивою ЄЕС 89/391, а також націлений впроваджувати в життя прогресивні положення урядової Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні.

2. *Інституційно-функціональне забезпечення належних безпечних і здорових умов праці.* Сучасні юридичні засоби, які гарантують реалізацію, охорону й захист конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці, здійснюють державні органи влади як загальної компетенції (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства тощо), так і спеціальної (Держпраці), Фонд соціального страхування (далі - ФСС) та їхні територіальні структурні підрозділи тощо). Інакше кажучи, натепер є розвинута структура органів державної влади, яка спроможна ефективно забезпечувати зазначене право. Однак і Держпраці, і ФСС не мають достатнього фінансування для значимих превентивних заходів у сфері охорони праці. Наразі ці заходи обмежуються проведенням семінарів, організацією Дня охорони праці, конкурсу дитячого малюнка й іншими малозначними заходами. Отже, фактично Держпраці і ФСС ефективно не функціонують у сфері профілактики виробничого травматизму, професійної захворюваності та проявів професійних ризиків на виробництві. На наш погляд, Уряд, розглядаючи і затверджуючи бюджет ФСС, базуючись на Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні, повинен змінити пріоритети фінансування заходів цим Фондом у бік превентивних у сфері охорони праці і загальнообов'язкового державного соціального страхування поступово, збільшуючи відсоток коштів із року в рік. Цю пропозицію бажано передбачити в проекті нової п'ятирічної Загальнодержавної соціальної про-

грами поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2022-2026 рр.

3. *Процесуально-правове забезпечення належних безпечних і здорових умов праці.* Нині в Україні є чинними Рекомендації щодо побудови, впровадження та вдосконалення системи управління охороною праці (далі - СУОП), затверджені головою Держгірпромнагляду від 07.02.2008 р. та які базуються на ризикоорієнтованому підході. Однак більшість положень цих Рекомендацій щодо порядку побудови, впровадження та вдосконалення СУОП не гармонізовані з положеннями прогресивного Міжнародного стандарту 2018-03-12 ISO 45001 «Системи менеджменту охорони здоров'я й безпеки праці - Вимоги та рекомендації по застосуванню» [20] (далі - Стандарт ISO 45001). Стандарт ISO 45001 - це збірник найсучасніших світових вимог до охорони здоров'я і безпеки праці, які були зібрані з передового досвіду Міжнародної організації праці та всіх існуючих до цього норм і стандартів. Тому роботодавець, що працює за вимогами цього стандарту, має можливість: знизити рівень травматизму і професійних захворювань; зменшити витрати на лікарняні і страхові виплати; підвищити лояльність співробітників, що зменшить плинність кадрів і підвищить продуктивність праці; зміцнити імідж компанії; бути готовим до перевірок контролюючих органів, що зменшує можливість отримання штрафів. Також наявність сертифікату ISO 45001 може бути як вимога щодо його участі в тендері [21]. Отже, сьогодні роботодавці можуть пройти лише платну сертифікацію за цим стандартом. Ця послуга залишається недоступною для малого і середнього бізнесу, тому, на наш погляд, держава в особі Держпраці повинна в цьому випадку дати можливість їм розвиватися за кращим стандартом, гармонізуючи положення Рекомендацій щодо побудови, впровадження та вдосконалення системи управління охороною праці зі Стандартом ISO 45001.

4. *Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону праці.* Особливу роль у механізмі забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці відіграє юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону праці. Вона є одним із дієвих засобів правового характеру щодо блокування протиправної поведінки й стимулювання правомірної діяльності сторін суспільно-трудова відносин. Однак у науці трудового права зазначене поняття ще не до кінця розроблено [22; 23; 24]. Його дефініція не закріплена ні в КЗпП України, ні в Законі України «Про охорону праці». На наш

погляд, в контексті цього дослідження, базуючись на методології трудового права, під юридичною відповідальністю за порушення законодавства про охорону праці необхідно розглядати обов'язок правопорушника (як роботодавця, так і найманого працівника) нести передбачені законодавством санкції через свої протиправні дії чи бездіяльність у сфері трудових відносин щодо забезпечення належних безпечних і здорових умов праці [25]. На наш погляд, запропоноване поняття юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці доцільно було би передбачити в окремій статті Глави XI «Охорона праці» КЗпП України та у ст. 1 Закону України «Про охорону праці».

Висновки. Проведене дослідження дає право зробити такі висновки.

Конституційне право на належні безпечні і здорові умови праці характеризується як загальне суб'єктивне право людини і громадянина, реалізація, охорона і захист якого є обов'язком держави. У світлі теорії аутопоезису, враховуючи сучасні реалії державотворення (реформування системи охорони праці на базі ризикорієнтованого підходу), цей обов'язок держави наразі можна тлумачити ще й як її обов'язок у законодавчому порядку закріпити юридичні норми щодо посилення профілактики безпеки праці (або щодо встановлення більш ефективних превентивних заходів у сфері безпеки праці).

Виявлено деякі проблеми недостатньої дієвості та ефективності механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці.

З огляду на вибір Урядом ризикорієнтованого підходу щодо створення сучасної прогресивної системи управління безпекою праці та охороною здоров'я, на наш погляд, є недостатнім лише проголошення у ст. 43 Конституції України права кожного на належні безпечні і здорові умови праці. Запропоновано в ч. 4 ст. 43 Конституції України передбачити, що це право забезпечується створенням загальнодержавної системи управління безпекою праці і охороною здоров'я, що базується на принципах превентивності та управління професійними ризиками з метою попередження та зменшення нещасних випадків і професійних захворювань на робочому місці.

Нині Держпраці і ФСС ефективно не функціонують у сфері профілактики виробничого травматизму, професійної захворюваності та проявів професійних ризиків на виробництві. На наш погляд, Уряд, розглядаючи і затверджуючи бюджет ФСС,

базуючись на Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні, повинен змінити пріоритети фінансування заходів цим Фондом у бік превентивних у сфері охорони праці й загальнообов'язкового державного соціального страхування поступово, збільшуючи відсоток коштів із року в рік. Цю пропозицію бажано передбачити в проєкті нової п'ятирічної Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2022-2026 рр.

Необхідно гармонізувати положення Рекомендацій щодо побудови, впровадження та вдосконалення системи управління охороною праці зі Стандартом ISO 45001 з метою полегшити малому і середньому бізнесу створення більш модернізованої та ефективної СУОП на безоплатній основі.

У контексті цього дослідження, базуючись на методології трудового права, запропоновано розуміти під юридичною відповідальністю за порушення законодавства про охорону праці обов'язок правопорушника (як роботодавця, так і найманого працівника) нести передбачені законодавством санкції через свої протиправні дії чи бездіяльність у сфері трудових відносин щодо забезпечення належних безпечних і здорових умов праці. Зазначене визначення потребує законодавчого закріплення.

Поряд із цим питання щодо вдосконалення механізму забезпечення конституційного права на належні безпечні і здорові умови праці в сучасних умовах розвитку мають стати предметом подальших наукових досліджень.

Література

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Синяков Д.К. Концепция правового аутопоезиса. Теоретическое обоснование : монография. Москва : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2014. 175 с.
3. Стан виробничого травматизму в Україні. ТОВ «МЦФЕР-Україна». URL: <https://cutt.ly/jbYwzEc> (дата звернення: 01.05.2021).
4. Стан виробничого травматизму 2020 за галузями. ТОВ «МЦФЕР-Україна». URL: <https://cutt.ly/CbYwv2m> (дата звернення: 02.05.2021).
5. Про затвердження Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки : Закон України від 04.04.2013 р. № 178-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 10. Ст. 112.

6. Про схвалення Концепції реформування системи управління охороною праці в Україні та затвердження плану заходів щодо її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 р. № 989-р. Урядовий портал. URL: <https://cutt.ly/lbW93ZE> (дата звернення: 02.05.2021).

7. Амелічева Л.П. Забезпечення безпеки праці як умови трудового договору : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2008. 209 с.

8. Середа О.Г. До питання визначення правового аутопоезису. *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2017. № 2. С. 40-45.

9. Амелічева Л.П. Теоретичні та аксіологічні засади правового регулювання гідної праці в сучасних умовах державотворення : монографія. Вінниця : ТОВ «Твори», 2020. 360 с.

10. Гаврилов Е.В. Право на належні й безпечні умови праці в Україні. *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 133-141.

11. Чернега Р.Т. Концепція правового забезпечення охорони праці в контексті євроінтеграції України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2019. 387 с.

12. Шрамко О.В. Безпечні і здорові умови праці - конституційне право працівника. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 5. С. 160-165.

13. Яковлев О.А. Фундаментальні проблеми правового регулювання умов праці і встановлення гарантій для працівників : монографія. Харків : Право, 2019. 456 с.

14. Голощапов С.А. Правовые вопросы охраны труда в СССР. Москва : Юрид. лит., 1982. 200 с.

15. Патюлин В.А. Государство и личность в СССР. Правовые аспекты взаимоотношений. Москва : Наука, 1974. 246 с.

16. Про Основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: указ Президента України від 24.05.2000 р. № 717/2000. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/MbR6Udk> (дата звернення: 29.04.2021).

17. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/8pUUFxV> (дата звернення: 06.05.2021).

18. Щодо проведення заходів з метою поліпшення безпеки і захисту здоров'я працівників

під час роботи : Директива ЄЕС 89/391/ЄЕС від 12.06.1989. р. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://cutt.ly/lpUNcTp> (дата звернення: 26.04.2021).

19. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.

20. Міжнародний стандарт 2018-03-12 ISO 45001 «Системи менеджменту охорони здоров'я й безпеки праці - Вимоги та рекомендації по застосуванню». ISO. URL: <https://cutt.ly/8bT4GXx> (дата звернення: 29.04.2021).

21. ISO 45001:2018 - Охорона здоров'я і безпека праці. *Сайт ТОВ «Укрстандартсертифікація»*. URL: <https://cutt.ly/obTgweP> (дата звернення: 01.05.2021).

22. Амелічева Л.П. Проблеми удосконалення законодавства про дисциплінарну відповідальність за порушення вимог безпеки праці. *Мат-ли VIII щорічної міжнародної міжвузівської наук. конф., 26-30 січ. 2007 р.: тези доп.* Київ, 2007. С. 194-196.

23. Івчук Ю.Ю. Деякі питання, пов'язані з матеріальною відповідальністю роботодавця у зв'язку з відшкодуванням шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 68-75.

24. Козлов О.С. Щодо поняття дисциплінарної відповідальності за порушення вимог законодавства про охорону праці. *Тенденції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення : міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 16 квітня 2020 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина*. Київ : ФОП Маслаков, 2020. С. 40-44.

25. Козлов О.С. Щодо поняття юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону праці в науці трудового права. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства : X Міжнародна науково-практична конференція, Національний авіаційний університет, м. Київ, 28 лютого 2020 р.* Тернопіль : Видавництво «Вектор». 2020. Том 2. С. 57-60.

*Козлов О. С.,
аспірант кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права
Донецького національного університету
імені Василя Стуса*